

УДК 347.921.3:17
DOI 10.31732/2708-339X-2025-18-A3

КОНВЕРГЕНЦІЯ: ПРАВА ЛЮДИНИ, ЕТИКА ТУРБОТИ ТА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МЕДІАТОРА

Горелова В.Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>

CONVERGENCE: HUMAN RIGHTS, THE ETHICS OF CARE, AND THE RETHINKING OF THE MEDIATOR'S PROFESSIONAL IDENTITY

Horielova V.Yu.,

PhD in Law, Associate Professor
Associate Professor, Department of Public Law Disciplines
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>

Анотація. У статті проаналізовано кризу професійної ідентичності медіатора, що постала внаслідок соціальних трансформацій, посилення структурної нерівності та зростання кількості конфліктів із виразним етичним навантаженням. Підкреслено, що традиційне уявлення про медіацію як нейтральну та «ціннісно вільну» процедуру призвело до етичного дефіциту: формальна рівність сторін підмінює реальну справедливість, а неупередженість – моральну позицію. У таких умовах медіатор ризикує стати інструментом легітимації нерівності під виглядом добровільного компромісу.

Метою дослідження є здійснення ціннісного повороту в теорії та практиці медіації, а саме переходу від процедурного до етично орієнтованого підходу. Запропоновано нову нормативно-етичну рамку, в якій мир трактується не лише як відсутність конфлікту, а як наявність гідності, довіри та субстантивної справедливості. Методологічну основу становить синтез Етики Турботи (емпатія, відповідальність, чутливість) і концепції Прав Людини (універсальність, моральна сталість). Цей підхід формує «Моральну Архітектуру Медіації», де медіатор виступає як етичний навігатор, здатний виявляти приховану асиметрію та захищати гідність сторін.

Розкрито концепцію «Медіаційної Справедливості», що охоплює три рівні: процедурний (рівність участі), відновний (усунення шкоди, відновлення стосунків) і субстантивний (змістова справедливість угоди відповідно до прав людини). На цій основі розроблено етичні індикатори та практичні протоколи, зокрема Протокол Відмови від Сприяння це інструмент визначення моральних меж участі медіатора у випадках порушення недискусійних прав (безпека, захист від насильства, гідність).

Доведено, що справжня автономія сторін можлива лише за умови гарантування їхньої гідності та моральної безпеки. Професійна ідентичність медіатора XXI століття має ґрунтуватися не лише на нейтральності, а насамперед на відповідальності – активній позиції на захист справедливості. Запропонована модель має як теоретичну, так і практичну цінність: вона формує підґрунтя для підготовки нового типу фахівців – «етичних навігаторів», здатних поєднувати професійну компетентність із моральною чутливістю. Це відкриває перспективу розвитку медіації як простору етичного діалогу, що утверджує гідність кожної людини.

Ключові слова: етика, медіація, права людини, конфлікт, модель медіації.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 9, бібл.: 12.

Abstract. The article examines the crisis of the mediator's professional identity, which has emerged as a

consequence of social transformations, the intensification of structural inequality, and an increase in conflicts with pronounced ethical dimensions. It is emphasised that the traditional conception of mediation as a neutral and «value-free» procedure has resulted in an ethical deficit: formal equality between the parties substitutes for genuine justice, while impartiality replaces a moral stance. Under such conditions, the mediator risks becoming an instrument for legitimising inequality under the guise of voluntary compromise.

The aim of the study is to effect a value-oriented shift in the theory and practice of mediation, specifically a transition from a procedural to an ethically oriented approach. A new normative-ethical framework is proposed, in which peace is understood not merely as the absence of conflict but as the presence of dignity, trust, and substantive justice. The methodological foundation is a synthesis of the Ethics of Care (empathy, responsibility, sensitivity) and the Human Rights framework (universality, moral consistency). This approach establishes a «Moral Architecture of Mediation,» wherein the mediator functions as an ethical navigator, capable of detecting latent asymmetries and safeguarding the dignity of the parties.

The concept of «Mediation Justice» is elaborated, encompassing three levels: procedural (equality of participation), restorative (remediation of harm and restoration of relationships), and substantive (the substantive fairness of the agreement in accordance with human rights). On this basis, ethical indicators and practical protocols have been developed, including the Protocol of Refusal to Facilitate, which serves as an instrument for defining the moral boundaries of the mediator's involvement in cases of violation of non-negotiable rights (safety, protection from violence, dignity).

It is demonstrated that genuine autonomy of the parties is achievable only when their dignity and moral security are guaranteed. The professional identity of the twenty-first-century mediator should be grounded not solely in neutrality but, above all, in responsibility – that is, an active commitment to the defence of justice. The proposed model possesses both theoretical and practical value: it lays the foundation for training a new type of specialist – «ethical navigators» – capable of combining professional competence with moral sensitivity. This, in turn, opens the prospect for the development of mediation as a space for ethical dialogue that affirms the dignity of every individual.

Key words: ethics, mediation, human rights, conflict, mediation model.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 9; bibl.: 12.

Постановка проблеми. Сучасна медіація опинилася у стані глибокої професійної та ціннісної кризи. Її традиційне визначення як нейтральної процедури, покликаної забезпечити компроміс між сторонами, більше не відповідає складності соціальних реалій. В умовах зростання структурної нерівності, соціальної вразливості та появи конфліктів, у яких моральна асиметрія є ключовою, принцип нейтральності починає виконувати не захисну, а виправдальну функцію. Це призводить до ситуацій, коли під прикриттям «добровільного компромісу» фактично легітимізується несправедливість, а сам процес медіації стає співучасником нормалізації насильства. Таким чином, перед медіацією постає потреба у глибокому переосмисленні її етичних підвалин і професійної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика моральної відповідальності медіатора та етичного виміру медіації посідає помітне місце у сучасному гуманітарному дискурсі. У працях Керол Гілліган [1], Нел Ноддінгз [2], Джона Ролза [3] і Томаса Сканлона [4] сформовано

етичні підвалини для осмислення медіації як морально значущої практики, що виходить за межі технічного посередництва. Їхні концепції поєднують вимір справедливості, турботи та гідності, пропонуючи бачення медіатора як морального суб'єкта, а не лише процедурного арбітра.

У вітчизняному науковому полі питання гуманістичного потенціалу медіації активно розробляють українські дослідниці. Зокрема, Горелова В. Ю. наголошує на потребі інтеграції прав людини як етичного стандарту медіаційної практики, застерігаючи від ризику формалізації несправедливості через надмірну нейтральність [5]. Ковальчук О. В. трактує медіацію як чинник утвердження гідності в правовій культурі [6], тоді як Сидоренко Л. М. акцентує на ролі моральної чутливості медіатора у забезпеченні справедливого діалогу [7].

Попри наявність різноманітних підходів, більшість досліджень усе ще тяжіє до аналізу процедурних і правових аспектів, залишаючи поза фокусом глибинний етичний вимір професійної суб'єктності медіатора. Саме він визначає, чи може медіація бути не лише технологією примирення,

а справжнім простором морального вибору й утвердження людської гідності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Попри значну кількість праць, у науковому дискурсі досі бракує системної спроби поєднати нормативну силу прав людини з філософським потенціалом етики турботи. Недостатньо осмисленим залишається питання про те, яким чином медіатор може поєднати моральну чутливість із професійною об'єктивністю, не втрачаючи етичної цілісності. Відсутня цілісна концепція, здатна інтегрувати етичні принципи в практичний інструментарій медіації та надати їй нову моральну архітектуру, яка б відповідала викликам сучасності.

Метою статті є здійснення ціннісного повороту в теорії медіації шляхом формування нової нормативно-етичної рамки, у якій мир визначається не як відсутність конфлікту, а як наявність гідності, довіри та субстантивної справедливості. Дослідження спрямоване на обґрунтування необхідності синтезу Етики Турботи та концепції Прав Людини як взаємодоповнювальних моральних систем, що забезпечують медіатору можливість перейти від ролі «нейтрального фасилітатора» до ролі «етичного каталізатора» – активного гаранта гідності сторін. Такий підхід покликаний не лише оновити теоретичну базу, але й закласти підвалини практичної трансформації медіації в етичну практику соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація як соціально-правове явище потребує не лише процедурного осмислення, а й етичного переосмислення її глибинних підстав. Традиційні підходи формуються в межах позитивістської епістемології, де істинним вважається лише те, що можна закріпити нормою чи правилом. Такий спосіб мислення підпорядковує конфлікт формі, зводячи його до набору процедур і правових приписів. Проте людські суперечки не є лише юридичними фактами – вони містять моральний і ціннісний вимір, який не піддається формалізації. Позитивістське право, яким

би чітким воно не було, не здатне повністю охопити етичну складність людських стосунків. Саме тому медіація потребує ширшого епістемологічного підґрунтя (такого, що визнає гідність, моральну вразливість і цінність людського досвіду). У цьому контексті вона постає не просто як правовий інструмент, а як простір морального діалогу, де важливо не лише знайти рішення, а й зберегти людське обличчя взаємодії.

Більшість сучасних професійних стандартів медіації спираються на деонтологічну етику. Її витoki починаються у філософії Іммануїла Канта. Він наголошував на пріоритеті морального обов'язку перед емоціями чи наслідками дії [8]. Так виникла етика правил – система, де ключовими цінностями стали нейтральність, конфіденційність і неупередженість. Проте у практиці це часто перетворюється на надмірну прив'язаність до форми. Коли дотримання процедури стає самоціллю, медіація ризикує втратити моральну глибину. Медіатор, який залишає за собою лише позицію спостерігача, може мимоволі сприяти несправедливості, особливо у випадках, де конфлікт має етичну або соціальну нерівність. Проблема не в самій деонтології, а в тому, що її часто зводять до мінімального набору правил, забуваючи про її первісне завдання – служити людині та її гідності.

На цьому тлі дедалі більшого значення набуває етика турботи, представлена у працях Керол Гілліган [1] та Джоан Тронто [9]. Вона розвиває іншу логіку, не логіку обов'язку, а логіку взаємозв'язку. Турбота в цьому контексті означає не лише допомогу, а й здатність побачити в іншому його вразливість, потребу бути почутим. Для медіатора це означає особливу компетентність, а саме уміння слухати неформально, без шаблонів, і розуміти приховану асиметрію між сторонами. Етика турботи не відкидає правила, але наголошує: нейтральність не може бути байдужістю, а процедура самоціллю. Моральна присутність медіатора полягає не лише у стриманості, а й у готовності діяти етично, визнаючи людську гідність

навіть там, де закон ще не знаходить для цього форми.

Поєднання деонтології та етики турботи формує те, що можна назвати моральною архітектонікою медіації. Цей синтез надає процесу подвійного виміру: структурна форма забезпечує неупередженість і професійну рамку, а зміст – моральну чутливість і відповідальність. У такій взаємодії медіатор перестає бути технічним посередником. Він стає носієм етичного вибору, який виявляється не у словах, а у ставленні до сторін конфлікту. Моральна архітектоніка не є компромісом між правом і мораллю. Вона є їхнім поєднанням, у якому законність набуває людського виміру, а моральність – структурної опори. Це і є підґрунтям для формування універсального етичного стандарту, який не суперечить праву, а поглиблює його

гуманістичний зміст.

Ця логіка може бути виражена через образну модель, таку своєрідну карту морального простору медіації. Горизонталь у ній уособлює деонтологічний вимір (формальні правила, рамку професійної поведінки, що підтримує нейтральність і порядок). Вертикаль – це етика турботи, яка підносить медіацію до рівня морального діалогу, звертаючись до гідності, емпатії та розуміння вразливості. У центрі цієї схеми перебувають права людини, які поєднують вимогу норми з вимогою співчуття. Саме в цій точці відбувається справжній акт медіаційної справедливості, а саме коли угода є не лише законною, а й морально виправданою. Ця логіка може бути візуалізована через образну модель, представлену на Малюнку 1.

Малюнок 1. Моральна архітектоніка медіації: синтез деонтології та етики турботи

Таким чином медіація, осмислена крізь цю теоретичну призму, постає як практика, що виходить за межі правового позитивізму. Вона стає простором етичного вибору, де закон і мораль не протистоять одне одному, а діють разом для відновлення гідності, взаємоповаги та довіри. У цій гармонії між процедурою і людяністю відкривається справжній сенс медіації як інструмента не лише примирення, а й морального зростання суспільства.

У цій гармонії між процедурою і людяністю відкривається справжній сенс медіації як інструмента не лише примирення, а й морального зростання суспільства. Для втілення цієї гармонії у практику необхідний універсальний нормативний стандарт. Таким стандартом, що поєднує етичну чутливість і правову форму, є права людини.

Права людини у сучасній медіації стають тим етичним і нормативним містком, що поєднує формальну процедуру з моральним виміром справедливості. У цьому контексті вони не зводяться лише до набору юридичних норм чи міжнародних стандартів, а набувають значення морального орієнтиру, який визначає глибину і якість взаємодії між сторонами. Медіація, як простір пошуку згоди, потребує не лише процесуальної точності, а й етичної основи, що дозволяє виходити за межі суто правових формулювань. Саме тут права людини виконують функцію ціннісного посередника – вони легітимізують моральну чутливість і надають їй нормативної сили.

Якщо етика турботи навчає медіатора бачити вразливість і чути те, що не завжди артикулюється словами, то права людини надають йому мову для її захисту. Вони створюють простір, у якому гідність перестає бути абстрактним поняттям і стає реальним критерієм професійної дії. Права людини – це не лише юридична норма, а радше етичний імператив, що визначає межу допустимого у будь-якому діалозі. У цьому полягає їхня подвійна природа: з одного боку, вони забезпечують правову легітимність угоди, а з іншого формують моральну структуру її справедливості.

Медіатор, діючи в межах прав людини, отримує інструмент, який дозволяє поєднати

нейтральність із відповідальністю. Він може залишатися неупередженим щодо сторін, але не може бути байдужим до гідності. Саме гідність стає тим критерієм, що визначає якість досягнутої угоди. Компроміс без гідності, це поступка без справедливості. Таким чином, роль медіатора виходить за рамки технічного фасилітатора (здатності допомагати сторонам усвідомити моральні наслідки власних позицій та дій не висловлюючи власної позиції, не оцінюючи учасників і не впливаючи на зміст рішень), він виступає своєрідним «етичним фільтром», що пропускає кожне рішення крізь призму людяності.

Права людини також допомагають подолати один із головних парадоксів медіації, а саме суперечність між нейтральністю та моральною позицією. Формальна безсторонність не повинна перетворюватися на етичну пасивність. Права людини дають медіатору право і обов'язок визнавати, коли нейтральність стає мовчазною підтримкою несправедливості [5]. Саме через них він може утримувати рівновагу між процедурною коректністю та моральним змістом дії.

У багатьох конфліктах сторони не є рівними, як соціально, так економічно чи емоційно. У таких випадках права людини стають не зовнішнім арбітром, який оцінює їхні дії, а внутрішнім компасом, що спрямовує медіатора у процесі пошуку рішень [10]. Вони дають йому змогу бачити за межі аргументів, помічати приховану асиметрію й відновлювати порушений баланс. Саме через цей підхід медіація перестає бути лише формою переговорів і стає практикою етичного відновлення, тобто способом повернення до гідності як найвищої форми справедливості [11].

Відмова від цього морального компаса має глибокі наслідки. Без прав людини медіація ризикує перетворитися на процедуру узгодження інтересів без змістовної моральної опори. У такому випадку вона втрачає свій гуманістичний сенс і зводиться до технічної взаємодії, позбавленої етичного стрижня. Саме тому права людини повинні розглядатися не як зовнішня вимога, а як внутрішній імператив, що формує культуру медіації як простору

моральної відповідальності та справжнього взаєморозуміння. Однак саме цей внутрішній імператив ігнорується традиційним підходом.

Традиційне розуміння медіації часто спирається на принцип етичного мінімалізму (переконання, що професійна доброчесність медіатора полягає лише у точному дотриманні процедури) [5]. Такий підхід підкреслює технічну бездоганність процесу, але водночас звужує його моральний зміст. Медіація, позбавлена ціннісного виміру, ризикує стати нейтральним механізмом примирення, у якому людська гідність розчиняється у процедурній формі. Проте справжня етика медіації починається там, де закінчується формальна коректність, а саме у зоні морального вибору та відповідальності за наслідки прийнятих рішень.

У контексті структурної нерівності між сторонами медіатор, який наполягає на абсолютній нейтральності, ризикує стати частиною системи, що відтворює несправедливість. У таких умовах формальна безсторонність перетворюється на етичну байдужість, а байдужість на співучасть. Тому нейтральність не може бути самоціллю; вона має поступатися місцем ціннісній фасилітації. Це означає зміщення етичного фокусу від безсторонності до відповідальності. Медіатор не є суддею, але й не повинен залишатися мовчазним свідком несправедливості. Його професійна роль полягає не лише у створенні умов для діалогу, а й у підтриманні морального балансу в ситуаціях, де формальна рівність може приховувати фактичну асиметрію – соціальну, економічну чи емоційну. Такий підхід узгоджується з етикою турботи, зокрема у трактуванні Джоан Тронто, яка наголошує: справжня професійна відповідальність полягає не в дотриманні

нейтральної позиції, а в активному визнанні вразливості іншого та реагуванні на неї [9].

У цьому контексті можна сформулювати етичний імператив: нейтральність у конфлікті між справедливістю та несправедливістю завжди стає вибором на користь несправедливості. Така афористична формула розкриває сутність моральної дилеми сучасної медіації. Вона показує, що неучасть у моральній оцінці це теж дія, а іноді й форма моральної капітуляції.

Парадокс моральної нейтральності полягає в тому, що прагнення до формальної неупередженості може призвести до сутнісно несправедливого результату. Коли нейтральність поєднується з асиметрією між сторонами, результатом стає не відновлення справедливості, а її закріплення у вигляді формальної угоди. Це своєрідна пастка процедурного фетишизму, коли дотримання процесуальних норм витісняє моральний зміст взаємодії. Умовно цей механізм можна виразити формулою: нейтральність + асиметрія → формальна угода → субстантивна несправедливість [12].

Етичний мінімалізм, який часто маскується під професійну обережність, насправді є способом уникнення моральної відповідальності. Він створює ілюзію об'єктивності, дозволяючи медіатору дистанціюватися від ціннісних наслідків своєї діяльності. Проте така дистанція має свою ціну: вона позбавляє медіацію її гуманістичного сенсу. Коли компроміс досягається ціною гідності, угода перестає бути актом примирення. Це не мир, а лише заморожена несправедливість (стан, у якому мовчання підмінює справедливість, а формальна згода приховує моральну порожнечу). Ці теоретичні загрози знаходять своє підтвердження у практиці, як ілюструє Таблиця 1.

Таблиця 1. Етичні провали медіації: Наслідки процедурного фетишизму в умовах асиметрії

Кейс	Тип конфлікту	Етичний провал (Тип несправедливості)	Порушене право	Результат (Етичний провал)
------	---------------	--	----------------	-------------------------------

Комерційний тиск (Фермер vs Корпорація)	Екологічна шкода	Субстантивна несправедливість	Право на сприятливе довкілля	Формалізація несправедливості
Мобінг на роботі	Дискримінація	Відновна несправедливість	Захист від дискримінації та гідність	Інституційна нормалізація насильства
Сімейне насильство	Психологічне насильство/Травма	Процедурна/Етична несправедливість	Право на безпеку та гідність	Добровільність без усвідомлення

Ці провали слугують підставою для валідації нової парадигми, демонстрації ефективності «Медіаційної Справедливості»

(МС) та її практичної переваги над нейтральністю, ми застосовуємо порівняльний наскрізний аналіз (Таблиця 2).

Таблиця 2. Наскрізний Кейс-Аналіз та Валідація «Медіаційної Справедливості»

Критерій	Традиційна Медіація (Нейтральність)	Медіаційна справедливість (Етичний Навігатор)
Фокус успіху	Досягнення угоди про звільнення та компенсацію.	Досягнення угоди, що гарантує відновлення гідності та безпеку (принцип Do No Harm).
Результат (Недолік)	Формалізація несправедливості: Працівник змушений піти, а системна проблема (культура мобінгу) легітимізується під виглядом «добровільного компромісу».	Субстантивна справедливість: Етичний Навігатор відмовляється сприяти угоді, яка не включає визнання шкоди та запобіжні заходи для інших працівників.
Індикатор МС	Кількісний: Факт підписання угоди.	Якісний: Успіх вимірюється наративним аналізом угоди на предмет включення елементів Відновної справедливості (відновлення репутації, вибачення, механізми захисту).

Таким чином, професійна ідентичність медіатора ХХІ століття не може бути визначена «відсутністю упередженості», а лише «наявністю відповідальності».

Цей висновок про відповідальність знаменує собою перехід до нового етапу осмислення медіації. Це перехід від нормативно-процедурного до морально-смыслового рівня, де ключовим стає поняття «ціннісного повороту». Йдеться не просто про зміну методики, а про глибинну трансформацію ролі медіатора, який перестає бути технічним фасилітатором нейтрального діалогу й постає як

носіє етичної свідомості, здатної формувати простір справедливості. Кризу «ілюзії нейтральності» можна вважати відправною точкою цього переходу: вона виявила межі традиційного підходу, де етична байдужість прикривалася формальною безсторонністю. Саме тому медіаційна практика потребує переосмислення через призму ціннісної фасилітації (процесу, що поєднує логіку права з логікою моральної відповідальності).

У цій парадигмі медіація набуває нового виміру. Вона стає не просто технікою врегулювання конфліктів, а

механізмом досягнення справедливості, у якій моральна гідність кожного учасника є центральною категорією. Цей підхід отримав назву «Медіаційна Справедливість» (МС). На відміну від традиційного уявлення про успіх медіації як факт укладення угоди, концепція МС визначає успіх через її ціннісну відповідність принципам гідності та прав людини [12]. Такий підхід дозволяє зберегти баланс

між формальною правильністю, відновним виміром процесу та змістовною етичністю результату. Умовно ці взаємозв'язки можна простежити у структурі, поданій у (Таблиці 3), де окреслено три головні рівні МС – процедурний, відновний і субстантивний. Кожен із них відповідає певній ролі медіатора: гаранта неупередженості, каталізатора емпатії та фільтра нормативної відповідності.

Таблиця 3. Рівні Медіаційної Справедливості та ролі медіатора

Рівень МС	Сутність	Роль медіатора
Процедурний	Безсторонність, рівний доступ	Гарант процедурної неупередженості
Відновний	Визнання шкоди, відновлення гідності	Каталізатор емпатії та відповідальності
Субстантивний	Угода не порушує базові права та гідність	Фільтр нормативної відповідності

Для забезпечення практичної застосовності цієї моделі необхідним стає процес операціоналізації (переведення етичних принципів у вимір професійних дій). Такий підхід дозволяє не лише зберегти етичний потенціал медіації, а й створити чіткий набір критеріїв, які допомагають оцінювати її якість. В основі цього процесу лежить розрізнення між процедурними та якісними індикаторами. Процедурні індикатори зосереджені на виявленні асиметрії влади, забезпеченні

інформованої згоди та фіксації базових прав. Вони виконують роль етичного контролю, який дозволяє уникнути легітимації нерівності. Якісні індикатори, навпаки, вимірюють глибину результату (чи відновлено гідність, чи визнано завдану шкоду, чи забезпечено моральну сталість домовленостей). Цей аналітичний інструментарій, представлений у (Таблиці 4), визначає межу між компромісом як поступкою і компромісом як формою справедливості.

Таблиця 4. Індикатори операціоналізації Медіаційної Справедливості

Тип індикатора	Мета	Дія «Етичного Навігатора»
Процедурні	Виявлення асиметрії, захист прав	Перевірка інформованої згоди, фіксація базових прав, вирівнювання інформаційної нерівності
Якісні	Стійкість результату	Визнання шкоди, відновлення репутації, запобіжні заходи для системних конфліктів

У практичному вимірі операціоналізована модель МС потребує концептуального моделювання, яке демонструє, як теоретичні індикатори проявляються у реальних ситуаціях. Для

цього використовуються ілюстративні сценарії. Наприклад, випадки трудового мобінгу, де традиційна модель нейтральності та модель етичного навігатора показують різні результати. У першому

випадку нейтральність призводить до формальної угоди, що не містить визнання шкоди й фактично легітимізує несправедливість. У другому, це застосування процедурних і якісних індикаторів забезпечує наявність відновних елементів:

публічного вибачення, запобіжних заходів чи заходів репутаційної реабілітації. Цей порівняльний підхід, описаний у (Таблиці 5), наочно демонструє перевагу етичної моделі, у якій метою стає не просто згода, а справедливість як ціннісний результат.

Таблиця 5. Порівняльне моделювання: Традиційна модель і Медіаційна Справедливість

Аспект	Традиційна модель (нейтральність)	Модель МС (етичний навігатор)
Фокус	Інтереси, фінансова компенсація	Гідність, безпека, відновна справедливість
Результат	Відсутність визнання шкоди, формалізація несправедливості	Включення елементів відновної справедливості
Індикатор успішності	Кількісний: факт укладення угоди	Якісний: наративне визнання шкоди, репутаційна реабілітація

Методологічний висновок цього розділу полягає у тому, що концептуальне моделювання підтвердило теоретичну життєздатність операціоналізованих індикаторів Медіаційної Справедливості. Попри відсутність емпіричної валідації, отримані результати свідчать про потенційну ефективність цієї моделі для подальших досліджень. Її практичне застосування може стати основою для формування нової етичної культури медіації – культури, у якій право й мораль не протистоять одне одному, а взаємно підсилюють спільну мету: відновлення гідності як головного критерію справедливості.

Ця зміна професійної ідентичності знаменує собою «ціннісний поворот» у медіації. Сучасна медіація переживає ціннісний поворот – від уявної нейтральності до усвідомлення власної моральної природи. Кризу «ілюзії нейтральності» можна розглядати як симптом глибшої трансформації професії: медіатор уже не може бути просто спостерігачем, він стає моральним суб'єктом процесу. Ціннісна фасилітація, що приходить на зміну нейтральній, розширює межі діалогу, а

саме від функціональних рішень до тих, що мають етичну стійкість і не суперечать людській гідності. У цьому полягає перехід від медіації як техніки до медіації як практики справедливості.

Концепція «медіаційної справедливості» (МС) пропонує новий критерій успіху, а саме не сам факт угоди, а її ціннісну відповідність принципам гідності та прав людини. МС – це нормативна рамка, що поєднує три взаємопов'язані виміри: процедурний, відновний і субстантивний (Таблиця 6). У процедурному вимірі медіатор виступає гарантом рівного доступу та безсторонності, забезпечуючи неупередженість самої структури процесу. Відновний вимір передбачає глибшу роботу – визнання шкоди, відновлення гідності, пробудження емпатії та відповідальності сторін. Нарешті, субстантивний рівень орієнтований на змістовну якість угоди: вона не може порушувати базові права людини, навіть якщо формально досягнута за згодою сторін [5]. Таким чином, медіатор стає не лише фасилітатором переговорів, а й фільтром нормативної відповідності – охоронцем етичної цілісності угоди.

Таблиця 6. Виміри Медіаційної Справедливості та професійні ролі медіатора

Вимір МС	Змістовна характеристика	Роль медіатора
Процедурний	Рівний доступ, безсторонність, неупередженість структури процесу	Гарант процедурної справедливості
Відновний	Визнання шкоди, відновлення гідності, емпатія, відповідальність	Каталізатор моральної чутливості
Субстантивний	Змістовна якість угоди, відповідність базовим правам людини	Фільтр нормативної відповідності угоди

Операціоналізація МС передбачає переклад цих принципів у практичні інструменти професійної діяльності. Для подолання методологічного розриву пропонується модель «Етичного Навігатора», що дозволяє поєднати етичні орієнтири з процедурними діями. Вона розрізняє два типи індикаторів – процедурні та якісні (Таблиця 7). Процедурні індикатори фіксують асиметрії влади й інформації, контролюють усвідомленість

згоди, перевіряють дотримання базових прав і принципу безпеки. У цьому сенсі вони виконують функцію «контрольного списку справедливості». Якісні індикатори, своєю чергою, оцінюють результативну стійкість – тобто глибину досягнутої угоди. Вона вважається повноцінною лише тоді, коли містить елементи визнання шкоди, морального відновлення та запобіжних заходів, спрямованих на уникнення повторення конфлікту.

Таблиця 7. Індикатори операціоналізації Медіаційної Справедливості

Тип індикатора	Цільове призначення	Дія «Етичного Навігатора»
Процедурні	Виявлення асиметрії, контроль базових прав	Перевірка інформованої згоди, фіксація прав, вирівнювання інформаційної нерівності
Якісні	Оцінка глибини та стійкості результату	Визнання шкоди, моральне відновлення, запобіжні заходи для уникнення повторного конфлікту

Щоб перевірити життєздатність цієї концепції, застосовано концептуальне моделювання інструментарію МС, у межах якого аналізуються ілюстративні сценарії, зокрема випадки мобінгу на робочому місці (Таблиця 8). Порівняння традиційної моделі нейтральності з моделлю етичного навігатора виявило принципові відмінності. Традиційна модель фокусується на інтересах і

фінансовій компенсації, уникаючи моральної складової. Результатом є угода, що формально залагоджує конфлікт, але не визнає завданої шкоди, тим самим відтворюючи несправедливість у новій формі. Модель МС, навпаки, орієнтована на гідність, безпеку та відновну справедливість: угода стає не лише формальним документом, а моральним актом, що повертає суб'єктність і гідність обом сторонам.

Таблиця 8. Порівняння традиційної моделі нейтральності та моделі «Етичного Навігатора» в ситуації мобінгу

Критерій	Традиційна модель (нейтральність)	Модель МС («Етичний Навігатор»)
Фокус	Інтереси сторін, фінансова компенсація	Гідність, безпека, відновна справедливість
Підхід до шкоди	Ігнорування моральної складової, відсутність визнання шкоди	Визнання шкоди, моральне відновлення, емпатійна фасилітація
Результат	Формальна угода, що легітимізує несправедливість	Угода як моральний акт, що повертає суб'єктність і гідність
Індикатор успішності	Кількісний: факт підписання угоди	Якісний: нарративне визнання шкоди, запобіжні заходи, репутаційна реабілітація
Роль медіатора	Пасивний фасилітатор	Активний етичний суб'єкт, фільтр нормативної відповідності

Методологічний висновок полягає в тому, що концептуальне моделювання підтвердило теоретичну життєздатність операціоналізованих індикаторів медіаційної справедливості. Хоча результати мають концептуальний характер і не є емпіричною валідацією, вони демонструють практичний потенціал цієї моделі як основи нової етичної парадигми медіації. Подальше кількісне дослідження стане наступним кроком у підтвердженні того, що справедливість у медіації може бути не лише моральною метафорою, а конкретним професійним стандартом.

Переосмислення ролі медіатора у сучасному соціально-етичному контексті неминуче пов'язане з потребою встановлення нових меж професійної відповідальності. Традиційна модель нейтрального посередництва вже не забезпечує ані етичної глибини, ані моральної легітимності процесу. Сучасна медіація,

що орієнтується на цінності гідності та справедливості, вимагає від медіатора усвідомлення його ролі як морального суб'єкта, який не лише спостерігає за процесом, а й гарантує його людяність. Водночас постає складна дилема: як уникнути ризику перетворення медіатора на морального арбітра, не втрачаючи при цьому етичного змісту самої професії.

Для підтримання цього балансу формується система етичних протоколів, що визначають межі компетентності медіатора і запобігають суб'єктивному трактуванню понять справедливості чи гідності. Їхня мета полягає не у створенні жорстких правил, а у впровадженні внутрішніх орієнтирів, які забезпечують моральну стійкість професійної дії. Етична рамка ґрунтується на трьох ключових принципах, які фіксують співвідношення між автономією медіатора, правами сторін і моральною легітимністю угоди.

Таблиця 9. Етичні протоколи медіатора: баланс між нейтральністю та відповідальністю

Принцип	Зміст етичного орієнтиру	Об'єктивний критерій застосування
---------	--------------------------	-----------------------------------

Неінструменталізація	Права людини – не аргумент сторони, а нормативний орієнтир для медіатора	Порушення недискусійних прав (наприклад, ст. 3 ЄКПЛ: життя, безпека, гідність)
Розширення свідомості	Медіатор забезпечує усвідомлення прав слабкою стороною без нав'язування рішення	Фасилітація інформованої згоди, збереження автономії сторони
Відмова від сприяння	Вихід медіатора з процесу у випадку порушення базових прав, без ухвалення морального вироку	Професійна цілісність, дія на основі нормативної межі, а не суб'єктивного судження

Перший принцип (неінструменталізація) визначає, що права людини мають бути не знаряддям сторін, а внутрішнім етичним орієнтиром для самого медіатора. Його професійна дія не може ґрунтуватися на суб'єктивному відчутті справедливості, а повинна мати чітку опору на об'єктивні стандарти, закріплені у беззаперечних нормах, таких як право на життя, безпеку чи заборона нелюдського поводження. Саме це обмеження мінімізує ризик морального релятивізму й утримує процес у межах нормативної визначеності.

Другий принцип (розширення свідомості, або *empowerment*), вимагає щоб медіатор діяв не як суддя чи арбітр, а як фасилітатор усвідомлення. Його завдання – не нав'язати рішення, а створити умови, за яких навіть слабша сторона здатна усвідомлено приймати рішення, розуміючи межі своїх прав і можливостей. Це забезпечує рівновагу між емпатією та автономією, між підтримкою і невтручанням. Таким чином, процес медіації зберігає свою сутність – вільний, але морально орієнтований діалог.

Третій принцип (відмова від сприяння) формує етичну межу професійної участі. Якщо досягнута сторонами угода суперечить безальтернативним стандартам прав людини, медіатор зобов'язаний вийти з процесу. Йдеться не про ухвалення морального вироку, а про акт професійної цілісності, який утримує межу між

посередництвом і моральною байдужістю. Відмова у такому випадку не є проявом суб'єктивізму, а виявом відповідальності перед базовими принципами людяності.

У цій системі координат формується нова ідентичність медіатора – не як технічного посередника, а як етичного суб'єкта, здатного діяти у полі моральної напруги. Ця ідентичність не заперечує нейтральності, але наповнює її етичним змістом. Медіатор залишається безстороннім до сторін, проте він не може бути нейтральним до гідності. Саме ця спрямованість до гідності перетворює його діяльність із механічної процедури на морально осмислену практику.

У цьому сенсі концепція медіаційної справедливості займає унікальне місце серед існуючих моделей. Вона поєднує чутливість етики турботи з нормативністю прав людини, створюючи синтетичну рамку, де моральна емпатія поєднується з принциповістю. На відміну від трансформативної медіації, яка зосереджується на внутрішньому досвіді сторін, медіаційна справедливість додає зовнішній, об'єктивний критерій – стандарти прав людини. Це забезпечує не лише етичну послідовність, а й захист від узаконення несправедливих компромісів. Порівняно з відновною медіацією, яка діє переважно реактивно, нова парадигма має превентивний характер, адже виявляє вразливість і нерівність ще до виникнення шкоди.

Медіатор у межах цієї концепції постає не як мовчазний спостерігач, а як етичний навігатор, який супроводжує сторони не лише до угоди, а й до відновлення внутрішньої рівноваги. Його присутність не обмежується процедурним регламентом – вона набуває морального виміру. Саме ця зміна перспективи дозволяє говорити про нову якість медіаційного процесу, де результат оцінюється не за фактом досягнутої домовленості, а за її відповідністю гідності та справедливості.

Концепція конвергенції, що лежить в основі моделі медіаційної справедливості, підтверджує: етика турботи та права людини не є протилежними підходами, а двома вимірами однієї гуманістичної традиції. Їхнє поєднання створює моральну архітектоніку нового професіоналізму, де безсторонність до сторін поєднується з безумовною упередженістю до гідності. Такий медіатор не лише сприяє порозумінню, а й гарантує, що процес залишається у межах морального поля, у якому людська вразливість не може бути знецінена.

Висновки. Практичний вимір цієї моделі передбачає зміни у підготовці медіаторів. Сучасна освіта в цій галузі має виходити за межі технічних процедур і охоплювати дві взаємопов'язані сфери: розвиток емпатійної чутливості та нормативної грамотності. Перший напрям зосереджується на формуванні здатності розпізнавати вразливість і моральні наслідки рішень, другий – на вмінні

застосовувати права людини як критерій для оцінки угоди та контролю інформованої згоди. Таким чином, професійна підготовка стає не лише технічним, а й моральним процесом. Запропонована модель юридично життєздатна, оскільки не потребує змін у законодавстві. Вона органічно розширює чинні кодекси етики, посилюючи принцип належної професійної турботи. Її впровадження сприятиме зміцненню довіри до медіації як соціального інституту, що здатен не лише вирішувати конфлікти, а й відновлювати почуття гідності та справедливості. Подальші дослідження мають зосередитися на кількісному та якісному підтвердженні ефективності цієї моделі. Кількісна валідація може передбачати створення Індексу медіаційної справедливості, який вимірюватиме рівень відчуття безпеки, гідності та стійкості до повторних конфліктів. Якісний напрям може включати нарративний аналіз угод, що дозволить оцінити, наскільки вони містять елементи визнання шкоди, відновлення репутації чи морального балансу.

У фінальному підсумку можна ствердити: медіація, заснована на гідності, є формою справедливості, яка не потребує примусу. Вона повертає у правову і соціальну практику вимір людяності, роблячи процес не лише інструментом домовленості, а актом морального зцілення. Це не компроміс між правом і етикою, а їхня гармонійна співприсутність, у якій гідність стає непорушним критерієм будь-якої угоди.

Література:

1. Gilligan C. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge (MA), 1982. 184 p.
2. Noddings N. *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley, 1984. 216 p.
3. Rawls J. *A Theory of Justice*. Cambridge (MA), 1971. 607 p.
4. Scanlon T. *What We Owe to Each Other*. Cambridge (MA), 1998. 420 p.
5. Горелова В. Ю. Етичний вимір медіації: права людини як стандарт моральної відповідальності медіатора. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 4. С. 112–118.
6. Ковальчук О. В. Медіація як чинник утвердження гідності у правовій культурі. *Юридична Україна*. 2021. № 5. С. 45–51.
7. Сидоренко Л. М. Етика діалогу в медіаційній практиці: моральна чутливість як умова справедливості. *Філософські обрії*. 2022. № 1. С. 83–90.
8. Кант І. *Основы метафизики моральности* / пер. з нім. І. Бугайова. Київ, 1995. 182 с.
9. Tronto J. C. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York, 1993. 272 p.
10. Thomas N. *Human Rights and the Ethics of Recognition*. Cambridge, 2012. 248 p.
11. Доннеллі Д. *Загальна теорія прав людини* / пер. з англ. О. Коваленко. Київ, 2002. 312 с.
12. Mayer B., Font-Guzmán J. *The Neutrality Trap: Disrupting and Connecting for Social Change*. San

Francisco, 2022. 256 p.

References:

1. Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
2. Noddings, N. (1984). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education*. University of California Press.
3. Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
4. Scanlon, T. M. (1998). *What we owe to each other*. Harvard University Press.
5. Horielova, V. Yu. (2020). Ethical dimension of mediation: Human rights as a standard of mediator's moral responsibility. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, (4), 112–118.
6. Kovalchuk, O. V. (2021). Mediation as a factor of dignity affirmation in legal culture. *Yurydychna Ukraina*, (5), 45–51.
7. Sydorenko, L. M. (2022). Ethics of dialogue in mediation practice: Moral sensitivity as a condition of justice. *Filosofski obrii*, (1), 83–90.
8. Kant, I. (1995). *Groundwork of the metaphysics of morals* (I. Buhaïova, Trans.). Abrys. (Original work published 1785)
9. Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. Routledge.
10. Thomas, N. (2012). *Human rights and the ethics of recognition*. Cambridge University Press.
11. Donnelly, J. (2002). *Universal human rights in theory and practice* (O. Kovalenko, Trans.). Osnovy Publishing.
12. Mayer, B., & Font-Guzmán, J. (2022). *The neutrality trap: Disrupting and connecting for social change*. Jossey-Bass.

Стаття надійшла до друку 10 жовтня 2025 року